

Xã hội nhỏ dưới cõi âm

Hơn một tháng rưỡi trước đây, nhân dịp ông được Thư viện quốc gia Francois-Mitterrand mời sang Pháp thuyết trình về ảnh hưởng văn chương Pháp trong văn học Việt Nam, chúng tôi có cái hân hạnh hướng dẫn nhà giáo Nguyễn Đăng Mạnh tản bộ vòng quanh nghĩa trang Père-Lachaise nằm trong nội thành Paris, quận 20.

Cần nói ngay rằng, trong số các danh thắng được du khách ngoại quốc và tình lẻ đến Paris đổ xô nhau thăm viếng, nghĩa trang Père-Lachaise đứng vào hàng thứ ba, chỉ thua tháp Eiffel và viện bảo tàng Louvre có hai bậc mà thôi. Mỗi năm, khoảng chừng hai triệu người, già có, trẻ có, chẳng ngại dẫm chân lên các lối mòn chẳng chịt nối tiếp trên bốn mươi bốn hecta đất này. Những con số cho phép chúng ta nghiệm rằng đây không phải là một bãi tha ma hết như những nghĩa trang thường tình.

Công viên có một không hai

Hai trăm năm trước, khi thị trưởng Paris ra lệnh vào đầu năm 1804 cho kiến trúc sư Alexandre Brongniart (1739-1813) dựng một nghĩa trang ở phía đông thành phố, ông chọn một giải đất mười bảy hecta vắt ngang trên khu đồi Charenton. Thành phố vừa mua lại một năm trước đó miếng đất sở hữu của giáo xứ Notre-Dame (Thánh nữ) thuộc dòng Tên này, xưa kia là nơi cư ngụ của Cha cổ La Chaise, linh mục rửa tội cho nhà vua Louis XIV (1683-1715). Vì vậy, nghĩa trang có tên là Cimetière de l'Est (Nghĩa trang Đông), sau mới đổi thành Cimetière Père-Lachaise (Nghĩa trang Père-Lachaise) làm tên gọi quen thuộc cho tới nay.

Phải đợi hơn một thập kỷ sau ngày thành lập, khi hài cốt của thiên tài hài kịch Molière (chết năm 1673) và của nhà ngụ ngôn Jean de La Fontaine (chết năm 1695) được di chuyển về chôn giữ ở đây vào đầu năm 1817, nghĩa trang mới thật sự trở thành nơi yên nghỉ ngàn thu của các nhân vật ít nhiều có tên tuổi trên đường đời. Những nhân vật trứ danh trong đủ mọi địa hạt: Triết gia, văn sĩ, thi hào, kiến trúc gia (mộ Alexandre Brongniart cũng xây ở đây), chính khách, kỹ sư, tướng tá, điêu khắc gia, nhà khoa học, kịch sĩ, họa sĩ, nhạc sĩ, ca sĩ và nhiều thứ sĩ nữa, lẫn lộn với các phường hội khác.

Mỗi ngày một đông thêm từ hai thế kỷ qua, và năm lần nói rộng, nghĩa trang Père-Lachaise hiện nay chiếm tới những 44 hecta, gấp hơn hai lần thời mới xây. Gần 69.000 ngôi mộ, gồm có ít nhất 3.000 ngôi là những công trình nghệ thuật, đền thờ, tượng đá, tượng đồng, mộ chí, văn bia - kiến trúc phóng túng, độc đáo. Nằm rải rác trong một khuôn viên xanh lá trên hơn 4.000 cây cao bóng mát phần lớn thuộc loại vòng tây, ngô đồng và điểm sắc ở một số chiều hoa xen kẽ... Nơi đây, bầu không khí thê lương của bãi tha ma tựa hồ đã tiêu tan theo mây khói từ lâu, chỉ còn lại một công viên to rộng, lớn nhất ngay giữa thủ đô này.

Tản bộ trong công viên

Chúng tôi, Nguyễn Đăng Mạnh và kẻ viết mấy dòng này, bước lên bậc thềm dẫn vào công viên, tản bộ vòng quanh nghĩa trang. Hết như du khách đến từ bốn phương trời xa lạ, chúng tôi dò dẫm lối này qua lối khác, một cách ngẫu hứng, không nhất thiết dõng theo kế hoạch nào

định sẵn. Khập khiễng khi lên, khi xuống, đường đá gồ ghề - nghĩa trang xây trên mặt đồi cao thấp bất chừng. Khi thì sục sạo, khi thì ngồi nghỉ trên băng ghế - thông dong tùy sức.

Đài tưởng niệm dựng vào cuối thế kỷ XIX ngay giữa lối đi thẳng băng vào trung tâm nghĩa trang, cách xa cửa chính độ chừng bốn, năm trăm mét. Một công trình hiện đại, tinh xảo, tuy không gây ấn tượng sâu sắc nhưng rất phù hợp với hoàn cảnh. Thử kỹ thuật điêu khắc trang nghiêm, tráng lệ, tôn kính xúc cảm của thân nhân và người quá cố và của khách vãng lai.

Trên bước đường ngang dọc băng qua nghĩa trang, chúng tôi khôn thôi bất kỳ xuất ỉ dừng chân, thường ngoạn đây tên tuổi một danh nhân lừng lẫy, kia một ngôi mộ vị lai cấu trúc tân kỳ, nọ một tượng đá nằm trong tư thế huê tình rất ư hiện thực, kia một dòng thơ vĩnh biệt nước mắt nghẹn ngào. Mỗi bước đi là một cảnh trí bất ngờ, nếu khách chịu để mắt nhìn. Và chúng tôi đã để mắt nhìn.

Đâu đây là những phần mộ không thể lướt qua mau lẹ, không thể lờ đi, cho dầu khách đã thấm mệt. Vì chừng đó mới thật sự là đặc trưng làm nên danh tiếng của nghĩa trang. Những phần mộ, hay những linh hồn vẫn còn náu mình trong thể xác các nhân vật kỳ tài xuất chúng? Như cặp vợ chồng thánh thiện Héloïse và Abélard, của các văn gia thi sĩ Molière, de La Fontaine, Beaumarchais, Balzac, Nerval, Musset, Alphonse Daudet, Jules Vallès, Oscar Wilde, Apollinaire, Marcel Proust, Courteline, Eluard, Colette... của các tướng tá Ney, Masséna, Davout, Murat... của các họa sĩ Géricault, Delacroix, Ingres, Daumier... của các triết gia Alain, Auguste Comte, Merleau-Ponty... của các diễn viên de Talma, Sarah Bernhardt, Rachel, Simone Signoret... của các nhà khoa học Cuvier, Arago, Gay-Lussac, Geoffroy Saint-Hilaire... của các chính khách Casimir-Périer, Ledru-Rollin, Blanqui, Thiers... của các nhà báo Victor Noir, Vaillant-Couturier, Lazareff... của các nhạc sĩ Chopin, Rossini, Bizet, Poulenc... của các ca sĩ Edith Piaf, Jim Morrison, Yves Montand... không sao kể xiết.

Mà cũng không thể bỏ quên le mur des Fédérés (bức tường Nghĩa quân), nơi các nghĩa quân cuối cùng của phong trào Công xã Paris bị xử bắn vào tháng 5-1871, và các đài tưởng niệm nạn nhân trại tập trung của Quốc xã Đức thời thế chiến 1939-1945, tưởng niệm binh lính các nước thuộc địa tử vong trong cuộc giao tranh... Cũng như các khu dành riêng cho người theo đạo Hồi, Tin lành, Do thái - Phật giáo không (hay chưa) có đất dành riêng cho mình, chỉ thấy tản mác đâu đó vài ba nấm mồ mộ chí viết bằng chữ Hán.

Xã hội thu nhỏ

Nghĩa trang Père-Lachaise xuất hiện từ hai thế kỷ nay như một xã hội thu nhỏ, tập hợp đủ mọi thành phần. Có điều là, ở đây, giới trí thức, văn nhân, nghệ sĩ, bác học, chính khách... đông đặc hơn nhiều so với bên ngoài. Qua tên tuổi của họ, chúng ta có thể mừng tượng được chất lượng tinh thần, nói riêng, của nước Pháp và, nói chung, của nhân loại.

Có chút gì chừng như nghịch lý ở chỗ nghĩa trang chẳng cốt dành riêng cho giới thượng đẳng nói trên. Mà lại là một nghĩa trang công

cộng, là nơi yên nghỉ cuối đời ai cũng có quyền sử dụng không phân biệt nghề nghiệp chức tước, một khi mọi điều kiện nhập cư do ban quản trị gọi là Conservation du Père-Lachaise (Bảo tồn nghĩa trang Père-Lachaise) đặt định được thoả mãn. Một trong số này là điều kiện tài chính: Tiền mười chỗ... năm, 10 năm, 20 năm... hoặc vĩnh viễn (hay concession perpétuelle, nghĩa là 99 năm). Bảng giá hiện giờ: Mắc nhất là 7.720 Euros cho một chỗ nằm vĩnh viễn rộng hai thước vuông, rẻ nhất là 650 Euros để nằm 10 năm với người đồng cảnh trong hầm mộ chung. Trên thực tế, lúc nào cũng có chỗ, khỏi cần phải xếp hàng. Mỗi năm, ban quản trị thầu hỏi được độ chừng 500 đến 600 vị trí mộ và hầm mộ bỏ hoang, cho phép nghĩa trang đủ chỗ chôn cất thêm 900 tới 1.000 người từ biệt cõi đời.

Nghĩa tới hiện tình và những con số cụ thể nói trên, tôi liền đột ngột rủ tai Nguyễn Đăng Mạnh khi chúng tôi sắp sửa chia tay:

- Lần sau đến Paris, ông lại quá bộ dạo gót tới thăm cái xã hội thu nhỏ này chẳng?

Nguyễn Đăng Mạnh chỉ mỉm miệng cười, rồi đi thẳng.

(Paris, 21-5-2004)

(Báo Văn nghệ Trẻ)